

خانواده سالم در پرتو اسلام

عبدالکریم پاک نیا

متعال با اشاره به این حقوق متقابل می فرماید:

«وَلَهُنَّ مِثْلُ الَّذِي عَلَيْهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَ لِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ وَ اللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ»؛
«برای زنان همانند وظائفی که بر دوش آنهاست، حقوق شایسته‌ای نیز قرار داده شده و مردان بر آنان برتری دارند و خداوند توانا و حکیم است.»

خانواده‌ای که زن و مرد در آن به حقوق همدیگر آشنا باشند و در رعایت آن حقوق، نهایت کوشش را به عمل آورند، بستر آرامش و آیه‌ای از

نظام ارزشی اسلام برای تنظیم روابط انسانها، قوانین مترقی و سعادت آفرینی را مقرر کرده است که با اجرای آن در جامعه می توان به افقهای امید بخشی در زندگی فردی و اجتماعی امیدوار بود. اگر این قوانین به طور صحیح و کامل رعایت شود، نیازی به اعمال فشار و نیروهای امنیتی و انتظامی و مراجع حل اختلاف و محاکم قضایی و داوری نخواهد بود.

یکی از این قوانین که آرامش روحی و روانی افراد را در نظام خانواده تأمین می کند، حقوق متقابل زن و مرد در محیط خانه است. خداوند

نمونه‌های مراعات حقوق متقابل زن و شوهر در آیین متعالی اسلام است.

پیامبر بزرگوار اسلام ﷺ در مورد همسر با وفایش حضرت خدیجه فرمود: «خدیجه زنی بود که چون همه از من روی می‌گردانیدند، او به من روی می‌کرد و چون همه از من می‌گریختند، به من مهربانی و محبت می‌کرد و چون همه دعوت مرا تکذیب می‌کردند، به من ایمان می‌آورد و مرا تصدیق می‌کرد. در مشکلات زندگی یاری ام می‌داد و با مال خود کمکم می‌کرد و غمها را از دلم می‌زدود.»

آن حضرت چنان از همسرش راضی بود که سالها پس از رحلت حضرت خدیجه می‌فرمود: «من دوستان خدیجه را هم دوست می‌دارم.»^۲

بسیاری از حقوقی که در اسلام برای زوجین معین شده و بارعایت آن کانون خانواده گرم‌تر و محکم‌تر می‌شود، مشترک میان زن و مرد است و آنان وظیفه دارند که آنها را مراعات

آیات الهی و موهبتی آسمانی و سپری در مقابل آفات و آسیبهای اجتماعی برای خود و فرزندانشان خواهد بود.

به همین خاطر، خداوند متعال این محیط تربیتی، اخلاقی و آموزشی و مهد محبت و عاطفه را به عنوان آیه‌ای از آیات خود به شمار آورده، می‌فرماید: «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ»^۱؛ «از نشانه‌های خداوند این است که از جنس خودتان برایتان همسرانی آفرید تا توسط آنان آرامش یابید و در میان شما دوستی و مهربانی قرار داد. البته که در این امر برای اندیشمندان نشانه‌هایی وجود دارد.»

در این فرصت به برخی از ویژگیهای خانواده در پرتو قرآن و روایات می‌پردازیم:

رعایت حقوق مشترک

شیوه همسررداری پیامبر اسلام ﷺ در زندگی مشترک با حضرت خدیجه و حضرت علی علیه السلام با حضرت فاطمه علیها السلام و همچنین زنان و مردان مسلمان در صدر اسلام بهترین

۱. روم / ۲۱.

۲. بحار الانوار، ج ۴۳، ص ۱۳۱.

کنند.

خوشروست و غم و ناراحتیهایش را
در دل دارد.»

معاشرت نیکو

زن و مرد مسلمان همواره در زندگی مشترک خود می‌کوشند تا با معاشرت نسیکو و خوشرویی و خوشگویی و مصالحه و مدارا رفتار کرده، ناملايمات و سختیهای خانواده را تحمل کنند. نوع گفتار و رفتار در روابط زناشویی باید طوری باشد که طرف مقابل را جذب و بذر محبت را در دل او شکوفا کند. چهره در هم کشیدن، ترشرویی کردن و پیوسته دم از مشکلات و رنجهای خانوادگی زدن، شیوه زنان و شوهران مسلمان نیست. آنان در معاشرت خود گشاده رو، متبسم، صبور و مقاوم هستند.

قرآن در دستورات ویژه‌ای که به مردان مسلمان می‌دهد، معاشرت نیکو و پرهیز از سخت‌گیری را در ارتباط با همسرانشان یادآور شده و با عبارات «وَلَا تَفْضُلُوهُنَّ... وَعَايِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ»^۱ بر رعایت حقوق آنان تأکید کرده است.

علی علیه السلام در باره صفات زیبای مؤمن می‌فرماید: «بِشْرَةِ فِي وَجْهِهِ وَحَزْنَةُ فِي قَلْبِهِ»؛ [مؤمن] چهره گشاده و

پیدا است که یکی از مصداقهای بارز این ویژگی در نوع برخورد زن و شوهر با یکدیگر بروز می‌کند.

پرهیز از خشونت

فطرت مؤمن سرپا شفتت است در جهان دست و زبانش رحمت است از وظائف مهمی که بسیاری از مشکلات زندگی را در حوزه خانواده از میان برمی‌دارد و دادگاههای خانواده و مراجع حل اختلاف را خلوت و تعطیل می‌کند، عفو و گذشت و بخشش در موضوعات و وقایع ناراحت کننده در جمع خانواده است. قرآن بندگان ممتاز و شایسته خداوند را می‌ستاید و می‌فرماید: «وَإِذَا مَا غَضِبُوا هُمْ يَغْفِرُونَ»^۲؛ «هنگامی که خشمگین شوند عفو می‌کنند.»

با اندکی تأمل می‌توان بر عصبانیت و ناراحتیهای روانی که در

۱. نساء / ۱۹ [برای تملک مهر آنان] آنها را تحت فشار

قرار ندهید... و با آنان بطور شایسته رفتار کنید.»

۲. مستدرک الوسائل، ج ۸، ص ۴۵۲.

۳. شوری / ۳۷.

اثر خطاها یا سوءظنها و یا اشتباهات ناخواسته در میان اعضاء خانواده رخ می‌نماید، مسلط شد و آتش غضب و خشم را خاموش کرد. خداوند می‌فرماید: ﴿وَلْيَغْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلَا تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾^۱؛ «شایسته است عفو کنند و از لغزشهای دیگران چشم‌پوشند. آیا دوست نمی‌دارید خداوند نیز شما را عفو کند؟ البته که خداوند آمرزنده و مهربان است.»

امام سجاده علیه السلام نیز در مورد حق زن بر عهده شوهر می‌فرماید: «حق همسر تو این است که بدانی خداوند او را برای آسایش و آرامش، و پرستار تو قرار داده است و بدانی که او نعمت خداست و هر یک از شما به سبب همسرش خدای را شکر و سپاس گوید و با نعمت خدا مهربانی و نیک رفتاری و مدارا کند. و شایسته است او را گرامی بداری و با وی به نرمی رفتار کنی و اگر چه حق تو بر او بیشتر و واجب‌تر است و اطاعت تو بر او لازم است تا جایی که معصیت خدا محسوب نشود، ولی او هم بر تو حق

مهربانی و رحمت دارد.»^۲

رسول گرامی صلی الله علیه و آله به مردی که از راه دور آمده بود و یک موعظه و راهکار کاربردی درخواست می‌کرد، فرمود: «لَا تَغْضَبْ؛ [در معاشرت با دیگران] از خشم و غضب دوری کن!» و او سخت‌ترین و بحرانی‌ترین مشکلات زندگی را با عمل به این عبارت کوتاه نبوی حل کرد.^۳

رسول گرامی اسلام صلی الله علیه و آله با رهنمودهای حکیمانه خود بسیاری از اختلافات و کشمکشهای داخلی خانواده‌ها را حل کرده است. آن حضرت در جمله‌ای زیبا می‌فرماید: «أَلَا أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ خَيْرِ أَخْلَاقِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ تَصِلُ مَنْ قَطَعَكَ وَتُعْطِي مَنْ حَزَمَكَ وَتَغْفُوا عَمَّنْ ظَلَمَكَ؟» آیا شما را به بهترین اخلاق دنیا و آخرت راهنمایی نکنم؟ پیوستن با کسی که از تو بریده و بخشش به کسی که تو را محروم ساخته و گذشتن از کسی که به تو ستم کرده

۱. نور/۲۲

۲. تحف العقول، ص ۴۵۸.

۳. بحار الانوار، ج ۲۲، ص ۸۴.

۴. الکافی، ج ۲، ص ۱۰۷، ح ۲.

است.»

خانواده و وقایعی است که در حوزه داخلی زندگی آنان اتفاق می‌افتد. مردی که بدون در نظر گرفتن رأی و نظر خانواده‌اش تصمیم بگیرد و مصالح و برنامه‌های خانه را با افکار و اندیشه‌های خود اداره کند، بدون تردید تصمیم کاملاً صحیح و منطقی نخواهد گرفت و تمام جوانب را نمی‌تواند لحاظ کند. خداوند متعال به پیشنهاد همسری به شوهرش در یک جلسه مشورتی خانوادگی اشاره کرده و نظر شایسته او را مورد ستایش قرار داده، می‌فرماید: ﴿وَقَالَتِ امْرَأَةٌ فِرْعَوْنَ قُرَّتْ عَيْنٌ لِي وَلَكِ لَا تَقْتُلُوهُ عَلَيَّ أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا﴾^۲؛ «همسر فرعون [به شوهرش] گفت: [این کودک] روشنایی چشم من و توست. او را نکشید، شاید برای ما مفید باشد و یا او را به عنوان پسر خود برگزینیم.» فرعون نیز پیشنهاد همسرش را پذیرفت.

هم‌اندیشی در مسائل خانوادگی علاوه بر اینکه تصمیمات را پخته‌تر می‌سازد، نوعی احترام و توجه به

عسفو و گذشت از بهترین راهکارهای تحکیم روابط خانوادگی و یکی از حقوق اخلاقی اجتماعی اعضاء خانواده نسبت به همدیگر و کلید حل اختلافات و دعواهای فضای داخلی خانواده است. در خاطرات زندگی علامه محمد تقی جعفری رحمته‌الله آمده است: زمانی میان او و همسرش سوء تفاهمی پیش آمد. این اولین و آخرین سوء تفاهم در زندگی آن دو بود. قدری با یکدیگر صحبت کردند و همدیگر را مؤاخذه نمودند. بعد علامه به مدت ده دقیقه سکوت کرد. سپس قضیه‌ای روی داد که فرزندان را به شگفتی آورد. فیلسوف مشرق زمین به سوی همسر رفت، عذر خواهی کرد و خم شد و با کمال احترام دست همسر بی سوادش را بوسید! و به این ترتیب، این اولین سوء تفاهم تبدیل به آخرین و تنها سوء تفاهم در زندگی مشترک آن دو بزرگوار گردید.^۱

مشورت و همفکری

از حقوق متقابل زن و شوهر، گفتگو در موضوعات و مسائل مهم

۱. گلشن ابرار، ج ۳، ص ۵۲۲.

۲. قصص/۹.

دیگر قرار داده است و نیز به خاطر انفاقهایی که از مال خود می‌پردازند. پس زنان شایسته، بانوانی متواضع‌اند و در غیاب [همسرانشان] اسرار و حقوق آنان را در مقابل حقوقی که خدا برای آنان قرار داده حفظ می‌کنند.»

البته با همه این اختیار و حق تقدیمی که خداوند متعال در اداره امور منزل به مرد داده، توصیه کرده که مرد مسلمان تا آنجایی که می‌تواند در جلب رضایت همسرش بکوشد و در معاشرت با او خدا را در نظر بگیرد، نه اینکه به بهانه مدیریت خانه زورگویی، تکبر، غرور و خود خواهی را جایگزین محبت و عاطفه کند. رسول خدا ﷺ در این باره فرمود: «أَخْبِرَنِي أَخِي جَبْرِئِيلُ وَلَمْ يَزَلْ يُوصِينِي بِالنِّسَاءِ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنْ لَا يَجِلَّ لِرُؤُوسِنَا أَنْ يَقُولَ لَهَا أَفَّ؟^۱ برادرم جبرئیل همواره برایم خبر می‌آورد و در مورد زنان سفارش می‌کرد تا حدی که من گمان کردم برای شوهر جایز نیست که به زنش کلمه افّ

شخصیت همسر و فرزندان نیز به حساب می‌آید.

قرآن کریم در سوره شوری در مورد ویژگیهای اهل ایمان می‌فرماید: «وَأَمْرُهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ»^۱؛ «و کارهایشان به صورت مشورتی در میانشان انجام می‌پذیرد.»

مدیریت مرد

نظام خانواده از دو رکن اساسی، مرد و زن تشکیل یافته است و این دو با تشریک مساعی، همدلی، همفکری و همکاری می‌توانند کشتی خانواده را به ساحل خوشبختی برسانند، اما هیچ تشکیلاتی بدون مدیر و گرداننده اصلی نمی‌تواند به سر منزل مقصود برسد. خداوند متعال بر اساس استعداد خاصی که در وجود مردان به ودیعت نهاده، آنان را مسئول و مدیر خانواده معرفی می‌کند و می‌فرماید:

«الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ حَافِظَاتٌ لِمَا لَغَنِبَ بِيْنَمَا حَفِظَ اللَّهُ»^۲؛ «مردان سرپرست و نگهبان زنان هستند، به خاطر برتریهایی که خداوند برای بعضی نسبت به بعضی

۱. شوری/۳۸.

۲. نساء/۳۴.

۳. مستدرک الوسائل، ج ۱۴، ص ۲۵۲.

بگوید» یعنی جایز نیست حتی کوچک‌ترین بی‌احترامی به او کند.

اهانت و تمسخر ممنوع!

در فرهنگ اسلام اهانت و تمسخر به دیگران به شدت مورد نهی قرار گرفته و خداوند متعال برای توهین‌کنندگان به اهل ایمان مجازات سخت اخروی منظور کرده است. اذیت جسمی به افراد اگر چه ناراحت‌کننده و رنج‌آور می‌باشد، اما سطحی و موقتی است؛ ولی آزار روحی و زبانی از آن عمیق‌تر، طولانی‌تر و شکننده‌تر است و انسان را تا آخر عمر می‌آزارد؛ زیرا آثار ضربات و زخمهای جسمی بعد از مدتی از میان می‌رود، اما رنجهای اهانت و تمسخر که با زخم زبان و شکستن دل همراه است، ممکن است تا آخر عمر از دل یک زن یا مرد خارج نشود و هر لحظه که به خاطر آید، همچنان او را عذاب دهد. شاعر می‌گوید:

مرنجان دلم را که این مرغ وحشی

زیامی که برخاست مشکل نشیند

به این جهت، امام صادق علیه السلام

فرمود: «قَالَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ لِيَأْذَنَ بِحَرْبٍ مِنِّي

مَنْ آذَى عَبْدِي الْمُؤْمِنَ وَلِيَأْمَنَ غَضَبِي مَنْ أَكْرَمَ عَبْدِي الْمُؤْمِنَ؛^۱ خداوند عزیز و جلیل می‌فرماید: کسی که بنده مؤمن مرا اذیت کند، با من اعلان جنگ کرده و کسی که بنده مؤمن مرا تکریم کند، از خشم و غضب من خود را در امان بداند.»

در این زمینه، قرآن کریم رهنمود بسیار حکیمانه‌ای برای خانواده‌های مسلمان ارائه می‌کند و می‌فرماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَسْخَرْ قَوْمٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلَا نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَىٰ أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلَا تَلْمِزُوا أَنْفُسَكُمْ وَلَا تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ الْأَسْمُ الْقَسُوفُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ»^۲

«ای اهل ایمان! گروهی از شما گروه دیگر را مسخره نکنند! شاید که مسخره شدگان از آنها بهتر باشند. زنان نیز زنان دیگر را به مسخره نگیرند که شاید آنها بهتر از اینها باشند. و خود را مورد طعن و عیبجویی قرار ندهید و با القاب [زشت و ناپسند] یکدیگر را یاد نکنید! بسیار بد است که بر کسی بعد از ایمان

۱. الکافی، ج ۲، ص ۳۵۰، ح ۱.

۲. حجرات / ۱۱.

خویش را حفظ کنند و زینت خود را - جز آن مقدار که نمایان است - آشکار نکنند و اطراف روسریهای خود را بر سینه خود افکنند [تا گردن و سینه با آن پوشانده شود] و زینت خود را آشکار نسازند، مگر برای شوهرانشان ... و هنگام راه رفتن پاهای خود را به زمین نزنند تا زینت پنهانشان معلوم شود.»
براساس این آیات، بانوان مسلمان، پاسدار عفت و ناموس خود و خانواده هستند و هرگز جمال ظاهری و آراستگی خود را در بیرون از منزل نمایان نمی سازند و حریم شوهرانشان را کاملاً محفوظ می دارند.

آری، این ویژگی خانواده‌های سالم از منظر قرآن اهمیت فراوانی دارد و فرزندان صالح در چنین خانواده‌های پاکدامن پرورش می یابند. امام صادق علیه السلام در مورد اهمیت دادن بانوان مسلمان به عفت خویش و پاسداری از حریم خانواده می فرماید: «أَيُّمَا امْرَأَةٍ تَطَيَّبَتْ لِغَيْرِ زَوْجِهَا لَمْ

نام زشتی به کاربرید و هرکسی توبه نکند، در ردیف ستمگران خواهد بود.»

محافظت از حریم عفاف

خداوند متعال به بانوان مسلمان در مورد پاسداری از عفت و عصمت و حجاب خود بیش از مردان سفارش می کند و به زنان تأکید بیشتری دارد و می فرماید: «فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا»^۱ «شما زنان [به گونه‌ای هوس انگیز و] با ناز و کرشمه سخن نگویند که بیمار دلان در شما طمع کنند و سخن شایسته بگویند.»

و در سوره نور بانوان مسلمان را از جلوه‌گری در مقابل نامحرمان و آرایش در بیرون از منزل نهی کرده، می فرماید:

«قُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ بَغْضُضٌ مِّنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَىٰ جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ... وَلَا يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِّنْ زِينَتِهِنَّ»^۲ «به

زنان با ایمان بگو چشمهای خود را [از نگاه هوس آلود] فروگیرند و دامان

۱. احزاب / ۳۲.

۲. نور / ۳۱.

را]در پیش همسرش از آرایش و جمال ظاهری [دور نگه دارد.»

تقسیم کار

بر اساس فطرت و قابلیت‌های وجود زن و مرد، کارهای آنان با همدیگر متفاوت است. برخی از کارها را باید مردان انجام دهند؛ زیرا زنان در آن محدوده به مشقت و آزار جسمی و روحی دچار خواهند شد؛ چنان که قضاوت، مرجعیت، امامت، و مسائل حساس حکومتی را خداوند متعال طبق توانایی‌های شخصیتی به مردان سپرده است. به همین جهت، در میان پیامبران و امامان معصوم علیهم‌السلام، بانوان؛ حتی شایسته‌ترین آنان نیز دیده نمی‌شوند و در مقابل، امور ظریف و حساسی همچون پرورش فرزندان؛ خانه‌داری و رسیدگی به آراستگی منزل و اموری که به نحوی به مسائل ویژه زنان مرتبط می‌شود، بر عهده بانوان قرار دارد.

به این جهت، پیامبران، امامان، و

تُقْبَلُ مِنْهَا صَلَاةٌ حَتَّى تَغْتَسِلَ مِنْ طَيْبِهَا؛^۱ هر زنی که برای غیر شوهرش خود را خوشبو کند، نمازی از او قبول نمی‌شود تا زمانی که آن بوی خوش را باشتن از خود دور کند.»

در هر صورت، یکی از مهم‌ترین راهکارهای صیانت بنیان خانواده حفظ حجاب و عفت زنان مسلمان و پرهیز از عشوه‌گری و خودنمایی در بیرون از منزل و یا در دیدگاه مردان نامحرم است.

اما از سوی دیگر، ضرورت دارد که زنان مسلمان در مقابل شوهرانشان کمال خضوع و خودآرایی را به ویژه در خلوت به انجام رسانند تا ارتباط زن و شوهر از لحاظ مهر و عاطفه تقویت گردد.

امام باقر علیه‌السلام هرگونه آرایش زن نسبت به شوهرش را مجاز دانسته، می‌فرماید: «لَا بَأْسَ عَلَى الْمَرْءِ بِمَا تَزَيَّنَتْ بِهِ لِزَوْجِهَا؛^۲ هر نوع زینت زن در پیش همسرش روا و مجاز است.» و امام صادق علیه‌السلام نیز آن را امر لازم شمرده و فرموده است: «لَا يَنْبَغِي لِلْمَرْأَةِ أَنْ تُعْطَلَ نَفْسُهَا؛^۳ برای زن شایسته نیست که خود

۱. الکافی، ج ۵، ص ۵۰۷، ح ۲.

۲. وسائل الشیعة، ج ۱۷، ص ۱۳۲.

۳. من لایحضره الفقیه، ج ۱، ص ۱۲۳.

پیامبر خدا ﷺ معاشرت و رو در رو شدن با مردان را از عهده من برداشت.^۱

از منظر اهل بیت علیهم السلام خدمتگزاری زن نسبت به شوهرش در منزل آن چنان اهمیت دارد که امام باقر علیه السلام می فرماید: «مَا مِنْ امْرَأَةٍ تَسْقِي زَوْجَهَا شَرْبَةً مِنْ مَاءٍ إِلَّا كَانَ خَيْرًا لَهَا مِنْ عِبَادَةِ سَنَةِ صِيَامٍ نَهَارَهَا وَقِيَامَ لَيْلِهَا؛^۲ هر زنی که با شربت آبی شوهرش را سیراب کند، این عمل او بهتر از یک سال عبادت است که روزهایش را روزه بدارد و شبهایش را به نماز ایستد.»

البته این تقسیم کار هیچ گونه ربطی به درجات عالی و رسیدن به مقامات معنوی ندارد؛ زیرا از منظر کلام وحی کردار نیک و عمل صالح است که انسانها را به درجات عالی می رساند و در پیمودن این مسیر ترقی و تعالی بین زن و مرد هیچ گونه تفاوتی وجود ندارد. خداوند می فرماید: «مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ

بزرگان تاریخ همگی در دامان زنان فرزانه و شایسته تربیت یافته اند. ساختار بدنی بانوان طوری نیست که در کارهای سخت و مشقت آور و یادر درگیریهای لفظی و فیزیکی در معاشرتهای اجتماعی همانند ساختار وجود مردان توانایی داشته باشند و لذا امام باقر علیه السلام می فرماید:

روزی حضرت علی علیه السلام و فاطمه زهرا علیها السلام در مورد تقسیم کارهای خانوادگی به محضر رسول خدا ﷺ رفتند و از آن گرامی در مورد اداره کارهای منزل داوری خواستند. بزرگ رهبر جهان اسلام در یک طرح حکیمانه به آنان فرمود: «کارهای داخلی منزل به عهده فاطمه باشد و کارهای بیرون خانه بر عهده علی.» وقتی از نزد آن حضرت بیرون آمدند، حضرت فاطمه علیها السلام نظر خود را در مورد داوری رسول خدا ﷺ این گونه ابراز داشت: «قَلَّا يَغْلَمُ مَا دَخَلَنِي مِنَ الشَّرِّ وَالْإِلَّا اللَّهُ بِإِكْفَائِي رَسُولَ اللَّهِ ﷺ تَحْمَلُ رِقَابَ الرِّجَالِ؛ جز خدا کسی نمی داند که چقدر [از تقسیم حکیمانه رسول خدا ﷺ] خوشحال شدم، از اینکه

۱. قرب الاسناد، ص ۲۵.

۲. ارشاد القلوب، ج ۱، ص ۱۷۵.

مدین به سوی مصر] حرکت کرد، از جانب طور آتشی دید. به خانواده‌اش گفت: [مقداری] مکث کنید که من آتشی دیدم. شاید خبری از آن برای شما بیاورم یا شعله‌ای آتش تهیه کنم که شاید با آن گرم شوید.»

یکی از پیامهای این آیه به مردان تلاشگری که سعی می‌کنند نیازهای ضروری خانواده‌هایشان را تأمین کنند، این است که آنان رهرو پیامبران و اولیاء بزرگ الهی هستند. خداوند متعال برای سرپرستهای خانواده‌هایی که در راه کسب روزی حلال و تأمین معاش زن و فرزندانشان از جان و دل می‌کوشند، مقامات عالی در جهان آخرت منظور کرده است. امام باقر علیه السلام در این باره فرموده است: «مَنْ طَلَبَ الرِّزْقَ فِي الدُّنْيَا اسْتِغْفَافًا عَنِ النَّاسِ وَسَعْيًا عَلَىٰ أَهْلِهِ وَتَعَطُّفًا عَلَىٰ جَارِهِ لَقِيَ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَوَجْهُهُ مِثْلَ الْقَمَرِ لَيْلَةَ النَّبَدْرِ»^۳ هرکس در دنیا به طلب روزی برود و قصدش این باشد که محتاج دیگران

فَلَنَحْيِيَنَّهٗ حَيَاةً طَيِّبَةً؛^۱ «هر فرد با ایمانی که عمل صالح و شایسته‌ای انجام دهد، خواه مرد باشد یا زن، او را به حیاتی پاک، زنده می‌داریم.» با توجه به این آیه طی کردن راه ترقی و تعالی همت و تلاش می‌طلبد. چه بسا مردانی که از راه بازمانده‌اند، اما در سیر تکاملی، بانوان زیادی به درجه‌عالی سعادت گام نهاده‌اند و یا برعکس.

تأمین نیازهای خانواده

خداوند متعال به مسلمانان می‌آموزد که مرد به عنوان مدیر خانواده شایسته است که برای تأمین نیازهای خانواده‌اش از هیچ خدمت و تلاشی دریغ نکند؛ چنان که حضرت موسی علیه السلام را به عنوان رسول الهی و الگوی مردان شایسته مطرح و به سفر خانوادگی او اشاره می‌کند و می‌فرماید: «فَلَمَّا قَضَىٰ مُوسَى الْأَجَلَ وَسَارَ بِأَهْلِهِ آنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا قَالَ لِأَهْلِهِ امْكُثُوا إِنِّي آنَسْتُ نَارًا لَعَلِّي آتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ أَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ»؛^۲ «هنگامی که موسی علیه السلام مدت [خدمتگزاری خود] را [در نزد حضرت شعیب علیه السلام] به پایان رسانید و همراه خانواده‌اش [از شهر

۱. نحل / ۹۷.

۲. قصص / ۲۹.

۳. التحفة السنیة، ص ۲۲۷.

عفو و گذشت از بهترین راهکارهای تحکیم روابط خانوادگی و یکی از حقوق اخلاقی اجتماعی اعضا خانواده نسبت به همدیگر و کلید حل اختلافات و دعواهای فضای داخلی خانواده است.

می فرماید: «وَأَمْرٌ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ»؛^۱
«خانواده‌ات را به برپایی نماز فرمان
بده!» و در سورهٔ مریم حضرت
اسماعیل صادق الوعد را به عنوان
الگوی شایسته انسانهای نیک معرفی
کرده و پاسداری او را از باورها و
اعتقادات خانواده‌اش ستوده و فرموده
است: «وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ وَكَانَ
عِنْدَ رَبِّهِ مَرْضِيًّا»؛^۲ «او همواره
خانواده‌اش را به نماز و زکات فرمان
می‌داد و پیوسته مورد رضایت
پروردگارش قرار داشت.»

سرپرست و وظیفه شناس که
سعادت و سلامت خانواده‌اش را
دوست دارد، تلاش می‌کند در کنار
خدمات مادی از رفع نیازهای معنوی
خانواده‌اش نیز غافل نباشد. او می‌داند
که انحراف و لغزش در اعتقادات زن و
فرزندانش می‌تواند تمام زحمات وی
را بر باد دهد؛ چرا که یک مرد و زن
مسلمان همواره آرزو می‌کنند که خود
و فرزندانشان انسانهایی صالح و نیک
بخت و مورد رضایت و عنایت

نشود و مخارج زن و فرزندش را تأمین
کند و به همسایه‌اش یاری رساند، در
روز قیامت با چهره‌ای نورانی مانند
مهتاب شب چهارده خداوند را
ملاقات خواهد کرد.»

پاسداری از باورهای خانواده

یکی از مهم‌ترین راهکارهایی که
اسلام برای حفظ بنیان خانواده بر عهده
مرد گذاشته است، دعوت کردن اعضا
خانواده به کارهای نیک، اعمال صالح و
تکالیف دینی و الهی توسط سرپرست
خانواده می‌باشد. در سورهٔ طه

۱. طه / ۱۳۱.

۲. مریم / ۵۵.

روشهای ارائه شده، در جهت هدایت زن و فرزندان خود به راه سعادت و نیکبختی، از دعا هم بهره می‌گیرند.

قرآن کریم در این مورد به دعای حضرت لوط علیه السلام در راه نجات خانواده‌اش اشاره کرده، از زبان او می‌گوید: «رَبِّ نَجِّنِي وَأَهْلِي مِمَّا يَعْمَلُونَ»^۲ «پروردگارا! من و خانواده‌ام را از آن اعمال [زشتی که این قوم انجام می‌دهند،] نجات بده!» آن گاه می‌فرماید: «فَنَجِّنَاهُ وَأَهْلَهُ أَجْمَعِينَ إِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ»^۳ «او را با تمام اعضاء خانواده‌اش نجات دادیم، مگر پیرزنی که با آن قوم بدکار بازماند.»

البته هستند مردانی که خود را در ردیف مسلمانان بلکه راهنمای آنان می‌دانند، اما در مورد اعتقادات غلط، خطاها و تدبیر خانواده‌هایشان هیچ گونه احساس نگرانی نمی‌کنند.

خداوند و ائمه اطهار علیهم السلام باشند. به این جهت، پیام دلنواز خداوند را که هشدار است برای مردان مؤمن و آنهایی که نگران خانواده‌هایشان هستند، نصب العین خود قرار می‌دهند و دل‌هایشان با تلاوت آن می‌لرزد؛ آنجا که خداوند می‌فرماید:

«يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ»^۱ «ای اهل ایمان! خود و خانواده‌هایتان را از آتشی که هیزم آن انسانها و سنگهاست، نگه دارید! [آتشی که] فرشتگانی بر آن گمارده شده که خشن و سخت‌گیرند و هرگز فرمان خدا را مخالفت نمی‌کنند و آنچه را که فرمان داده شده‌اند اجرا می‌کنند.»

نگرانی از انحراف زن و فرزند معمولاً در وجود مردان صالح احساس می‌شود و آنان در اندیشه‌های خود به راهکارهای حفظ خانواده از انواع مفاسد و انحرافات می‌پردازند و افزون بر تمام

۱. تحریم / ۶.

۲. شعراء / ۱۶۹.

۳. همان / ۱۷۰ و ۱۷۱.